

תחית האומה היהודית ביצירתו הספרותית של אחד העם " ספור משה " כדוגמא

מ. מ. עדנאן عبد الرزاق مصلح

מבוא

ברור שרוב הסופרים היהודים הושפעו השפעה גדולה ברעיון המולדת העתיקה שנמצא בירושה ההסטורי של האומה היהודית ורעיון השבת היהודים שהיו בגולה לארץ ישראל .

הישוב הזה אינו להושיב מתישבים אל ארץ הסגולה אלא כי יתישבו לא בעצמותיהם , ברוחיהם לציון .

השפעה הזאת מופיעה ביותר ביצירותם הספרותית והיא היתה ברורה בשירותיהם ובסיפוריהם , ורומניהם , ומאמריהם וכו... .

ואנו רואים שאחד העם והוא סופר מגדולי הסופרים היהודים מדגיש על רעיון " תחית האומה היהודית " .

"תחית האומה " הוא לעשות את ציון למרכז לאומי אשר אליו ישאף עם ישראל לשוב לתחיה . והוא מדגיש במאמרו (משה) על נציחת העם היהודי ויחודו על בסיס היעוד הנבואי .

לכן המחקר שלי כולל שלושה פרקים והמבוא והתוצאות.

1 - החיים של אחד העם .

2 - סגנונו ויצירתו של אחד העם .

3 - הספור (משה) עם הביקורת שלו .

החיים של אחד העם

סופר ופובליציסטן , נולד באוקראינה למשפחה חסידית ⁽¹⁾ , וגדל באודסה . בנעוריו הושפע ממחשבת הרמב"ם * ומספרות תנועת ההשכלה ** , נטש את אורח החיים הדתי והפך לאחד מדובריה של תנועת "חיבת ציון" ⁽²⁾ .

כאשר אחד העם היה צעיר החלה ההתיישבות בפלסטין וקמו בארץ מושבים וישובים . ברוסיה קמה אגודה שנקראה חובבי ציון *** שמטרתה הייתה לעודד את היהודים לעלות לא"י . אחד העם הצטרף לארגון בגלל שגם הוא האמין במטרת הציונות להקים מולדת ליהודים ⁽³⁾ .

מאמרו הראשון " לא זו הדרך " פורסם באודסה ב"מליץ" (1889) וזכה לתגובות נמרצות וסותרות , באותה תקופה נוסד בהשפעתו אגודת " בני משה " וכן יסד וערך את הירחון " השילוח " בברלין .

ב – 1907 התישב בלונדון ועמד בראש המתנגדים לציונות המדינית של הרצל . ב 1912 עלה אחד העם ל "ארץ ישראל " והתישב בתל – אביב על אף בריאתו הלקויה שקד על עבודתו הספרותית ונטל חלק פעיל בחיים הציבוריים ⁽⁴⁾ .

לאחר ביקורו בישראל הוא כתב את מאמרו המפורסם הראשון "לא זה הדרך" כמו שזכרתי למעלה שבו הוא טען שתנאי החיים הקשים של המתישבים בארץ לא יעודדו אנשים לעלות ושמישתתה הראשונה של חובבי ציון היא לחנך את היהודים בצורה שתגרום לאנשים לרצות לגור בארץ למרות התנאים הקשים. הוא הרגיש שאם אנשים יאמינו במטרת הציונות תהיה להם תחושה של סיפוק והגשמה של צורך קיומי. אנשים היו זקוקים למטרה מיוחדת על מנת להקריב קורבן שכזה.

אחד העם האמין שהסיבה להתיישבות בא"י, להיות חבר נאמן לעם היהודי, צריכה לבוא מתוך היהדות ולכן רבים מחיבוריו ומאמריו באים להסביר מהי יהדות, לפי דעתו. הוא חשב שהיהדות תרמה לעולם דברים מיוחדים, רעיונות נשגבים של צדק כולל לכל אדם באשר הוא אדם.

הוא חשב שעל היהודים להקים לעצמם ארץ שבה יש חברה של צדק והגינות שתהווה דוגמה לשאר העולם. בחברה שכזו יופחו חיים חדשים ביהדות, בהיסטוריה היהודית ותרבותה. מורים יצאו מא"י לכל מקום בעולם שבו יש ריכוז גדול של יהודים ויספרו וילמדו על החיים בא"י לאנשי הגלות. אידיאל זה של אחד העם היה חזק ומשך אחריו ציונים רבים למרות שהיו כאלה שהתנגדו לדעותיו⁽⁵⁾

ייסד שיטה "לאומית" או "לאומית-מוסרית" בתנועה הציונית כנגד שיטת חובבי ציון שפעלו לשוב א"י על ידי התיישבות.

יסד חברת בני משה^{****} כדי לממש את רעיונותיו. הוא הגדיר את מטרת החברה

במאמר "דרך החיים" שנכלל בספר "כניסת החברים" (ירושלם 1891), ובכתב העת "כוורת" שהיה עורכו. החברה התפרקה בשנת 1897. אחד העם נסע לא"י בשנות 1891, 1893, 1900 וכתב על נסיעותיו "בהמליץ" במאמר "אמת מא"י" (1891 גליון 13, 1893 גליון 3), וכן במאמריו בהש) בשנות 1896, 1902. בשנת 1894 החל להוציא אנציקלופדיה עברית בשם "אוצר היהדות". בשנת 1895 נקבצו כל מאמריו בספר "על פרשת דרכים". בשנת 1896 נבחר לעורך הירחון "השלח" שהוציא וויסאצקי. בשנת 1897 היה אחד מנציגי באזל, אך מאז התנגד גם לשיטה המדינית של הרצל⁽⁶⁾

אחד העם דגל בציונות כמרכז רוחני של היהדות. הוא התנגד במיוחד הן לגרסה הלאומית של חוגים המקורבים לתנועת הבונד הסוציאליסטית, או לטריטוריאליסטים ולאוטונומיסטים, שטענו שצריך לשמור על קהילות יהודיות בגולה ואין צורך להתרכז במדינה אחת, והן ללאומיות המדינית של בנימין זאב הרצל.

כנגד אלה, טבע את הסיסמה "לא רק בצרת היהודים יש לעסוק, כי אם גם בצרתה של היהדות". חרף חינוכו הדתי, בהיותו משכיל חילוני סבר כי המדינה היהודית ואנשיה אינם צריכים לאחוז בתכני הדת, כי אם לחדש תכנים מודרניים ברוח התקופה. את שיקומה של היהדות ביקש אחד העם לבסס ללא הממד הדתי שלה, אך הטיף לשמירה על זיקה ואהדה למסורת וכן להתרכזות בעולם היהודי הישן ופיתוחו והרחבתו באיטיות, כך שתיווצר המשכיות לעם. בכך נחשב לאחד ממבטאיה המובהקים של הגישה הדוגלת ביהדות כתרבות, וכאחד ממפתחי הזהות החילונית-לאומית. לימים סיפר בנו כי אינו זוכר שאביו הלך אי פעם לבית כנסת, אבל כי ידע

על בוריים את כתבי הקודש. כאשר בתו של אחד העם התחתנה עם עיתונאי רוסי לא יהודי, גרם לו הדבר צער רב אשר הביאו להמעיט בכתיבה. למשך כמה שנים הוא אף ניתק את קשריו עמה.

אשתו של אחד העם הייתה מסורתית ונצר לשושלת רבני חב"ד. המסורת החב"דית מספרת על דו-שיח בינו ובין האדמו"ר החב"די רבי שלום דובער שניאורסון, שהתנגד בתוקף לצינות, שבמהלכו טען אחד העם כי רבי שלום דובער, בשונה מרבנים אחרים, 'יודע את העולם ומתכוון למרוד בו' (על משקל האמרה הנגדית "יודע את ריבונו ומתכוון למרוד בו"). בתגובה אמר רבי שלום דובער על אחד העם, כי אפילו היה נס קריעת ים סוף מתחולל לנגד עיניו לא היה מאמין.

אחד העם נפטר בחורף 1927, בגיל 70, ונקבר בבית הקברות טרומפלדור בתל-אביב.⁽⁷⁾

סגנונו ויצירתו של אחד הע

אחד העם שימש את בני דורו בבירור בעיותיהם העומדות על הפרק, ערכם של מאמריו לא חלף עם הזמן, מאחר שלא צמצם את דיוניו בתחומי הבעיות האקטואליות בלבד אלא העלה את מאמריו לדרגת מחקרים מדעיים – היסטוריים מאמרים אלה קובעים את החוקיות הפועלת בחיי היחיד והציבור ומגלים את שורשיהם ההיסטוריים – פנימיים, ומסיבה זו ערכם קיים לגבי כל דור ודור, כמו כן פיתח אחד העם את רעיון נציחיותו של עם ישראל ויחודו על בסיס היעוד הנבואי וקרא להקמת מרכז רוחני בארץ ישראל לשם מימוש האחדות הלאומית של העם הנבחר, השקפה זו המנוגדת לשיטת הצינות המדינית (שפותחה על ידי הרצל וסיעתו) עוררה פולמוס נרחב בתנועה הצינית.⁽⁸⁾

אחד העם התנגד בחריפות לרפורמה שהמציאו יהודי אשכנז. הוא קרא לשיטתם, "עבדות מתוך חירות": "חירות מדינית שנוסדה על עבדות הרוח; הגוף הוא בן חורין והרוח אסור בכלא. שאיפות היהודים בארצות המערב היא חירות בענייני המדינה לצורך גופם, ואינם חוששים לשעבוד הלאומית של כלל ישראל שבה תלוי עיקר היהדות בעמים", והרחיקו את תורת הלאומיות. הם אומרים שהיהדות היא רק כנסיה דתית ולא עם ולאום

גם קיום המצוות המעשיות כמו שנכתב בשולחן ערוך^{****} הוא לדעתו עבדות, והוא מתלונן (במאמרו תורה שבע"פ) על "אסוננו שאין אנו עם ספרות רק עם הספר": שאנו עבדים לספר התורה^{*****} ולכן הננו "עם שפרחה נשמתו מתוך לבו ונכנסה כולה לתוך דברים שבכתב". צריכים אנו להיות בני חורין בדרך ההתפתחות והשתלשלות של הרוח הלאומי במשך ימי ההיסטוריה שלנו בתור לאום על אדמתו בטרם שגלה מתוכה.

מה תהיה הדת הלאומית הזאת, ומה המה חוקיה ומצותיה? זאת לא פרש אחד העם. דבריו הם בדרך שלילה: אין לנו להשען על הכתב ולהשתעבד לו, אין לסמוך על התלמוד^{*****} ועל הפוסקים. בשיטתו צריך כל אדם לפי מושגו להתנהג בצורה אשר תתחדש תמיד בכל יום. התנהגות הפושטת צורה ולובשת צורה. נשאר לנו כיסוד משותף רק המוסר הלאומי. מהו מוסר זה, זאת לא ביאר אחד העם די הצורך. גם לאענה לשאלה איך אפשר להעלות על רעיון המוסר ה"לאומי" יסודות "אנושיים כלליים"?⁽⁹⁾

הפובליציסטיקה של אחד העם בנויה על דרך ההרצאה הדוקטיבית, מבנה המאמרים, סגנונם ובהירותם הלשונית מהווים מלאכת מחשבת ספרותית, ורבה חשיבותם והשפעתם עד ימינו⁽¹⁰⁾

יצירותיו

המאמר "שתי רשויות" שבו הוא דן בשנאת ישראל, (האנטישמיות), הוא מעלה את השאלה כיצד ייתכן שאנשים משכילים אשר שכלם צריך להוביל אותם למסקנה ששנאת ישראל אין לה בסיס הגיוני, בכל זאת נאחזים בשנאה ומשכנעים עצמם שיש לה על מה להתבסס. כדוגמה הביא את האסטרונום סקי (Secchi) אשר היה גם כוהן דת, והסביר את קבלת הסתירה בין הדת לאסטרונומיה במילים: "כשאני עוסק באסטרונומיה אשכח את כהונתי, וכשאני עושה מעשי כהן אשכח את האסטרונומיה". כלומר, הוא מצטדק שהוא מצליח לחיות עם "שתי הרשויות" שסותרות זו את זו. במאמר זה הפגין אחד העם את אמונתו ב"עורמת" ההיסטוריה, דהיינו הדרך בה רצוי ששינויים וחידושים יחדרו לתרבות הישנה מבלי זעזועים.

בתחילת מאמרו "כהן ונביא" הוא מדגים את עקרון "מקבילית הכוחות" בפיזיקה, לצורך הבהרה שאם משפיעים שני כוחות קיצוניים על גוף, אזי תנועתו תהיה פשרה בין שני הכוחות. לכן צריך מנהיג לא פשרן, דוגמטי כמשה, ולעומתו כוהן מתפשר כמו אהרון, כדי שבסופו של דבר מגמת הדרך של העם תהיה מנותבת לכיוון של פשרה.

במאמרו "חצי נחמה", הוא מדבר על "עלילת הדם" נגד היהודים ומנסה להבהיר כי ההיתפסות בעלילה זו נובעת מ"הסכמה כללית" שיש בחברה שאינה מבוססת על היגיון ואשר יש בה כשל לוגי שנובע מסוג הסקה באינדוקציה. והוא מביא את הדוגמה הבאה: "נוסע אחד, שבא לאחת הערים ונזדמן לאכסניא שהיה בה משרת כבד-פה, וכתב בפנקסו: בעיר פלונית משרתי האכסניות הם כבדי-פה – הספור הזה מצויר בצורה של התול דרכי-ההגיון של ההמון ברוב משפטיו הכלליים". מה שנקרא בלשון אחרת "הכללה". כי גם אם נניח שנתפס יהודי אחד בשתיית דמו של ילד נוצרי (מה שלא הוכח מעולם אלא נמסר מפה לאוזן), הרי זה לא ייתכן שכל היהודים קשורים למעשה נתעב זה.

במאמר "עבר ועתיד", בו הוא עוסק ב"אני" של עם, בהקשר לשאלת ייחודיותה של ארץ ישראל כביתו של עם ישראל, האם היא תהא "מרכז רוחני" כדעתו או מרכז פיזי ולא יכול להיות אחר. הוא מתחיל את מאמרו במשפט הנאה: "פילוסוף גדול שלא בידיעתו היה "אדם הראשון" שביטא לראשונה את המלה "אני". והוא מביא את היגיעות שנתייגעו גדולי הפילוסופים לתאר מילה פשוטה לכאורה זו. "אני" של אדם, לפי אחד העם, אינו מורכב משערות ראשו וציפורניו של אדם, "שהיום הן כאן ומחר מתגוללות באשפה". מסקנתו כשם מאמרו היא שה"אני" הפרטי מורכב מן העבר ומן העתיד, ההווה למעשה הוא חולף-עובר ולא נתפס. כך גם ה"אני" הלאומי של עם שמורכב מזכרונות ורשמים של העבר מצד אחד, ומצד שני מתקוות וחפצים והם אחוזים וקשורים קולקטיבית לכל הפרטים המרכיבים את העם.⁽¹¹⁾

הספור (משה) עם הבקורת

(משה)

כשאני שומע את החוקרים מתפלספים בדבר השפעתם של 'גבורי' ההיסטוריא' על מהלך החיים של המין

האנושי, שהללו אומרים: 'הגבורים' הם יוצרי ההיסטוריה, והעם אינו אלא חומר ליצירתם; והללו אומרים: לא, כי העם הוא הכוח המקורי, ו'גבוריו' בכל דור הם אך תולדות מחויבות ממצבו של הדור; כשאני שומע את הפוכים האלה, אומר אני לעצמי: כמה עלולים הפלוסופים לעצום עיניהם מראות מה שלפניהם ולבקש בדרכים רחוקים את הקרוב להם! והרי הדבר גלוי, שגבורי ההיסטוריה האמיתיים, כלומר אלו שנהיו לכוחות פועלים בחיי המין האנושי לדורות, אינם כלל בריות מוחשיות שהיו במציאות באיזה זמן. כי אין לך גבור היסטורי, שלא נצטיירה צורתו הרוחנית בדמיון העם באופן שונה לגמרי ממה שהיתה במציאות, והציר הדמיוני הזה, שיצר לו העם לפי צרכיו ונטות רוחו, הוא הוא הגבור האמיתי, שהשפעתו מתמדת והולכת, לפעמים אלפי שנה, – ולא האורגינל המוחשי, שהיה זמן קצר במציאות, והעם לא ראהו כלל כמו שהיה...

וכשאני רואה את המלומדים מתאבקים בעפר ספרים וכתבים עתיקים, בשביל להעלות מקברם את 'גבורי ההיסטוריה' בצורתם האמתית, ומאמינים הם עם זה, שמאבדים מאור עיניהם לשם 'האמת ההיסטורית', – אומר אני לעצמי: כמה עלולים המלומדים להפליג בערכם של חדושיהם, ואינם רוצים לראות דבר פשוט זה, שלא כל אמת ארכיאולוגית היא גם אמת היסטורית. האמת ההיסטורית אינה אלא זו, שמגלה את הכוחות הפועלים בחיי החברה האנושית. כל שפעולתו בחיים ניכרת, אף אם מצד עצמו אינו אלא ציור דמיוני, הרי הוא כוח היסטורי ממשי ומציאותו היא אמת היסטורית; וכל שאין רשמו ניכר במהלך החיים הכלליים, אף אם מצד עצמו אין מציאותו המוחשית בזמן מן הזמנים מוטלת בספק, אינו אלא אחד מאלפי רבבות הנמצאים, שמציאותו של כל אחד מהם לעצמו היא בודאי 'אמת' במובן המוחשי, אבל – אמת שאינה מוסיפה ואינה גורעת כלום, ולכן היא כאלו אינה, במובן ההיסטורי. 'וורטר' של גיטה, למשל, לא היה אלא ציור דמיוני, אבל מאחר שהשפעתו על הדור ההוא היתה גדולה כל-כך, עד שרבו בגללו המאבדים עצמם לדעת, – הרי הוא מצוי אמתית במובן ההיסטורי הרבה יותר מאיזה אשכנזי מוחשי, שחי באותו הדור לא בדמיון, אלא במציאות ממשי, ומת ונשכח מלב והיה כלא היה. ועל כן איני מתפעל כלל, כשמעלים המלומדים במצודתם איזו 'אמת' חדשה ביחס לגבור היסטורי ידוע, כשמראים הם באותות ומופתים, שפלוני הגבור הלאומי, החי בלב העם ומשפיע על הלך רוחו, לא היה ולא נברא, או שהייתו המוחשית לא היתה דומה כלל לתמונתו שנחקקה בדמיון העם; – אלא אומר אני לעצמי במקרים כאלה: כל זה טוב ויפה, ובודאי עתידה 'אמת' זו למחוק או לשנות סעיף אחד או פרק אחד בספרי הארכיאולוגיה, אבל ההיסטוריה לא תמחוק את גבורה בשביל כך ולא תשנה את יחוסה אליו, לפי שההיסטוריה האמתית אין לה עסק עם פלוני בן פלוני האיש המת, שלא נגלה אלא למלומדים ולא לכלל העם; היא יודעת אך את הגבור החי, שנחרת בלבבות והיה לכוח פועל בחיים, ומה לה אם היה הכוח הזה בזמן מן הזמנים אדם חי מהלך על שתיים, או שלא היה מעיקרו אלא ציור נפשי, שנקרא עליו שמו של איזה אדם מוחשי? בין כך ובין כך מציאותו ודאית לה, מפני שפעולתו מורגשת לה.

ולפיכך, כשאני קורא את ההגדה בליל פסח ורוחו של משה בן עמרם – זה גבור הגבורים, הנצב כעמוד אור על מפתן ההיסטוריה שלנו – מרחפת לפני ומרוממת אותי ל'עולם העליון', – איני חש כלל באותה שעה לכל אותן השאלות והספקות, שחכמי אה"ע מונים אותנו בהם: אם באמת היה האיש משה במציאות, אם באמת חי ופעל באופן מתאים למה שמקובל באומתנו, אם באמת היה הוא 'מושיעם של ישראל' ונותן התורה הזאת בצורה שנשתמרה בידינו, וכדומה מן השאלות; – אלא מבטל אני בלבי כל אלה בבת אחת בתשובה פשוטה וקצרה: זה משה האיש הקדמון, שאתם מבקשים לברר מציאותו ומהותו, אינו ענין אלא למלומדים שכמותכם, אבל אנו יש לנו משה אחר, משה שלנו, זה שצורתו קבועה בלב עמנו מדור דור והשפעתו על חיינו הלאומיים לא פסקה מימי קדם ועד עתה. ומציאותו ההיסטורית של משה זה אינה תלויה כלל בחקירותיהם. כי אף אם הייתם

מצליחים להראות בבירור גמור, שמשא האיש לא היה כלל, או שלא כך היה, לא יגרע על ידי זה מאומה ממציאותו ההיסטורית של משה האידיאל, זה שהלך לפנינו לא רק ארבעים שנה במדבר סיני, אלא אלפי שנה בכל ה'מדברות', שהתהלכנו בהם

ממצרים ועד הנה.

וכשם שמציאותו של משה זה אינה מוטלת בספק אצלי, כך גם מהותו ברורה לי ואינה עלולה להשתנות על ידי שום 'מציאה' ארכיאולוגית. וכך אני אומר: הרי האידיאל הזה נוצר ברוח עמנו, והיוצר – בצלמו יוצר. צורות כאלה, שבהן מגשם רוח העם את שאיפותיו הפנימיות, הולכות ומתקמות בו כמו מאליהן, שלא מדעת וכוונה ברורה, ועל כן אי אפשר להן אמנם, כידוע, להנצל מ'קשטים' יתרים וזרים, ואין מדקדקים עמהן בפרטים, שיהיו כולם מכוונים אל הרעיון העיקרי; אבל כשאנו מסתכלים בכללותו של הציור, מוצאים אנו בו תמיד אותו הרעיון העיקרי, שבשבילו נוצר, אותו הגרעין, שמתוכו צמח כל האילן.

ובכן הנני סוקר בלבי בבת אחת כל המסורה על דבר משה ושואל אני את עצמי קודם כל: מה טיבו של משה? כלומר מאיזה מין הוא האידיאל הלאומי, שנתגשם במשה? שהרי אינה דומה צורתו של גבור-מלחמה לזו של גבור-מחשבה וכו', וכשאנו באים להסתכל בציור, צריכים אנו לברר לעצמנו ראשונה, מה טיבו של האידיאל, שראה הצייר ברוחו ורצה לצור לו צורה.

מסתכל אני בדמות דיוקנו של משה ומוסיף לשאול:

איש-מלחמה הוא זה?

לא! שהרי אין בכל הציור שום רמז לגבורת-הזרוע ואין אנו מוצאים את משה אף פעם אחת עומד בראש המחנה ועושה נפלאות במלחמה עם האויב. רק במלחמת עמלק אנו רואים אותו על שדה המערכה, אבל הוא אינו אלא עומד ומתבונן במהלך המלחמה ומשפיע על גבורי ישראל מכוחו המוסרי, מבלי להיות עמהם בגוף המעשה.

או איש מדיני הוא?

לא! שהרי כשהוצרך לעמוד לפני פרעה ולשאת ולתת עמו על ענינים מדיניים, לא מצא ידיו ורגליו בלי עזרת אהרן אחיו, שהיה לו 'לפה'.

ובכן – מחוקק הוא?

גם זה לא! שהרי כל מחוקק נותן תורתו לבני דורו, בהסכם לצרכי חייהם באותו זמן ובאותו מקום, שהוא והם חיים בו. אבל משה יוצר חוקים לעתיד לבוא, לדור שעדיין לא בא ולא רץ שעדיין לא נכבשה, והמסורת לא העלימה מאתנו, שבין החוקים המיוחסים למשה יש שיצאו לפעולה רק לאחר כמה דורות ויש שלא נתגשמו בחיים בשום זמן.

אלא מה הוא משה ?

זאת ידעה המסורת והודיעה לנו בדברים מפורשים : 'ולא קם עוד נביא בישראל כמשה'. הוי אומר : נביא הוא משה. ולא נביא כשאר נביאים, שמציאותם המוחשית נתגלתה בעמנו בצורתה האמתית רק בימי המלכים, אלא – כמו שקראו לו למשה בדורות המאוחרים – 'אדון הנביאים', כלומר טופסה האידיאלי של הנבואה הישראלית במובנה היותר צרוף והיותר נעלה.

ושבו סוקר אני בלבי בבת אחת כל מה שהעליתי זה כבר מתוך קריאה ומתוך עיון על דבר מהותה של הנבואה הישראלית ומעמיד אני את הכל על העיקרים האלה :

שתי תכונות יסודיות יש לו להנביא, שבהן הוא נבדל משאר בני אדם :

(א) הנביא הוא איש האמת. רואה הוא את החיים כמו שהם וקולט רשמיהם בלי נטיות עצמיות, ומה שרואה הוא מגיד כמו שרואה, בלי חשבונות צדדיים. ומגיד הוא את האמת לא מפני שרצונו בכך, לא מפני שבדק ומצא, שכן מחויב הוא לעשות, אלא מפני שכן מוכרח הוא לעשות, מפני שזו היא תכונה מיוחדת לרוחו, תכונה, שאין ביכלתו להשתחרר ממנה, אפילו אם רוצה הוא להשתחרר. ויפה אמר אחד החוקרים האנגליים (Carlyle) : כל אדם יכול להגיע למעלת הנביא בבקשת האמת, אלא שכל אדם יכול להיות כך, באמצעות רצון כביר ויגיעה מרובה, והנביא אינו יכול לבלתי היות כך, לפי שזהו עצם טבעו.

(ב) הנביא הוא איש הקצוות. מצמצם הוא דעתו ולבו באידיאל שלו, שבו הוא מוצא תכלית החיים ולו הוא רוצה לשעבד את החיים עד הקצה האחרון, בלי שיוך כל שהוא. בפנימיות נפשו נושא הוא עולם שלם, אידיאלי, ולפיהו יעמול לתקן גם את העולם החיצוני, המוחשי. מכיר הוא הכרה ברורה, שכך צריך להיות, וזה מספיק לו בשביל לדרוש בכל תוקף, שכך יהיה באמת, ואינו יכול לקבל שום אמתלא, ואינו יכול להסכים לשום פשרה, ואינו נח מזעפו ותוכחתו, אף אם כל היקום יתנגד לו.

ומתוך שתי אלו התכונות היסודיות יוצאת תכונה שלישית, המורכבת משתייהן יחד : שלטון הצדק המוחלט בנפשו של הנביא, בדבריו וכל מעשיו. בהיותו איש האמת, אי-אפשר שלא יהיה גם איש הצדק. כי מה הוא הצדק, אם לא האמת במעשה ? ובהיותו איש הקצוות, אינו יכול לשעבד את הצדק – כמו שאינו יכול לשעבד את האמת – לשום תכלית צדדית, לותר עליו במקום שהשעה צריכה לכך או אף במקום שרגש האהבה או רגש החמלה מתקומם לו. הצדק של הנביא הוא על כן צדק מוחלט, שאינו מוגבל משום צד, לא מצד הצרכים החברתיים ולא מצד הנטיות האישיות.

ולפי שכך הוא מצבו של הנביא, שמצד אחד אינו יכול לתקן את החיים לפי רוחו בהחלט, ומצד אחר אינו מוכשר לרמות את עצמו ולהעלים עין ממגרעותיהם, – לכן אין ביכלתו לעולם להשלים עם חיי-ההוה, שהוא שרוי בתוכם. וגרעין של אמת יש במושג ההמוני, הרואה בנביא קודם כל 'מגיד עתידות'. כי אמנם אין לו להנביא בעולמו אלא חזון לבו לעתיד לבוא, 'לאחרית הימים', שבו הוא משתעשע ומתנחם מעת לעת, כש'כוס היגונים' מתמלאה ואין בו כוח עוד לצעוק ולהתמרמר על הרעה, שהוא רואה מסביב לו בחיי ההוה.

אבל כשם שאין הנביא נשמע לחיי השעה, כך גם חיי השעה אינם נשמעים לו, ואינם מקבלים השפעת רוח בדרך ישרה, בלי אמצעי, עד שתעבור תחלה דרך 'צנורות' ידועים, שבהם היא מסתגלת לתנאי החיים החיצוניים, כדי שיהיו בני אדם יכולים לעמוד בה. ו'הצנורות' האלה גם בני אדם הם, אשר אמנם למעלת הנביא לא יגיעו ו'קיצוניותו' זרה להם, אבל קרובים הם לו ברוחם יותר מן ההמון ומסוגלים להיות מושפעים ממנו עד גבול ידוע. והם המה ה'כהנים' של האידיאל הנבואי העומדים בינו ובין החיים ומוליכים את השפעתו בדרכים עקלקלים, בכל שעה לפי צרכה, מבלי להקפיד על טהרתה ושמירת עצמותה ברדתה לעולם המעשה.

כך אני מצייר לי את הנביא בצורתו הטהורה. קויה היסודיים של הצורה הזאת מוצאים אנו בכל נביאי האמת, שעמדו להם לישראל מימי הושע ועמוס עד ירמיהו ויחזקאל, אבל יותר מכולם בולטת היא בכל יפעתה באותו הציור האידיאלי של 'אדון הנביאים'.

כשיוצא משה מבית חנוכו לשוק החיים, מיד הוא פוגש בעלבון הצדק, ומבלי להרבות מחשבות, תובע הוא תיכף את העלבון הזה ותיכף מתגלע הריב הנצחי שבין הנביא ובין החיים.

'איש מצרי מכה איש עברי', התקיף רומס ברגל גאון את החלש : זה הוא החזיון הראשון, מעשה בכל יום, – ומתמרמר הנביא ועומד לימין החלש. מעט מעט הוא הולך ומפיר את החיים יותר ורואה חזיון עוד יותר מעציב : 'שני עברים נצים', שניהם אחים, שניהם חלשים, שניהם עבדים לפרעה – והם נצים ומכים זה את זה !... ועוד הפעם מתקומם הצדק בלב הנביא, והוא מתעבר על ריב לא לו. ובפעם הזאת נוכח לדעת, כי לא דבר נקל הוא להלחם מלחמת הצדק, כי החיים חזקים ממנו והרוצה לעמוד נגדם מביא את עצמו בסכנה. אבל הנסיון הזה לא הועיל לו להיות 'פקח' מעתה ולהשמר לנפשו. קנאת הצדק גרשה אותו מארצו ומולדתו, ומיד כשהוא בא למקום ישוב חדש, עודנו יושב על הבאר מחוץ לעיר, עוד לא הספיק למצוא מכיר שיאספהו אל ביתו, – וכבר הוא שומע קול הצדק הנעלב, והוא רץ לעזרתו תיכף. לא עברים נצים הפעם, כי אם בני עם אחר אשר לא ידע, אבל מה בכך ? הנביא אינו מבחין בין אדם לאדם, אלא בין צדיק ורשע. הוא רואה רועים תקיפים גוזלים משפטן של נשים חלשות – 'ויקם משה ויושיען'.

זה הוא כל מה שאנו יודעים מחיי משה עד עמדו לפני פרעה – והוא אז כבר 'בן שמונים שנה' ! לא נחשבו בעיני המסורת כל השנים הרבות הן לטפל במאורעותיהן, לפי שלא היו אלא הקדמה והכנה לעיקר מפעלו של הנביא. ואם בכל זאת הוציאה מן הכלל שלשה מקרים אלו, שקרו לו להנביא בצעדיו הראשונים על דרך החיים, ואנו רואים, ששלשתם תכונה אחת להם : התנגשות הנביא עם החיים לשם הצדק, – הרי רשאים אנו להאמין, שההתנגשות הזאת היא שרצתה המסורת להטעים, כדי להראות לנו את הנביא מוכתר בתכונותיו הנבואיות עוד בראשית דרכו, ומזה נקיש על השאר, שגם אחרי כן, בכל ימי נדודיו הרבים, לא חדל להלחם מלחמת הצדק בלי הרף, עד שהגיעה שעתו להיות גואל לעמו.⁽¹²⁾

בקורת הספור

1 - הספור " משה " הוא המשך למאמר " כהן ונביא " בו הדגיש אחד העם את היעוד הנבואי של האומה . יעוד זה כופה את העם היהודי את השיבה לציון *****ואת התחדשות החיים במולדת העתיקה . משה הוא

האידיאל של האומה , אידיאל שהתגלם בצורה מוחשית בדמותה של אישיות נעלה המסמלת את המהות
הרוחנית של העם הנבחר . מציאותו של משה הנה אמת היסטורית . האידיל הלאומי הוא לפיכך לא איש
מלחמה או מחוקק אלא נביא . סגולותיו העיקריות של הנביא הן " איש האמת " איש הקצוות ונושא דגל הצדק
המוחלט".⁽¹³⁾

2- משוררים וסופרים רבים אחרים גם הדגישו את הרעיון הזה כגון חיים נחמן ביאליק^{*****} .

למשל ביאליק כתב שירתו הראשונה "אל הציפור" שבה ההדור כיסופים לציון ולחירות.

שלום רב שובך , צפורה נחמדת .

מארצות החום אל – חלוני .

אל – קולך כי ערב מה – נפשי כלתה.

בחורף בעזבך מעוני.

זמרי, ספרי , צפורי היקרה .

מארץ מרחקים נפלאות.

הגם שם בארץ החמה, היפה

תרבינה הרעות , התלאות?⁽¹⁴⁾

3- הרעיון החשוב בספור (משה) הוא בוודאי דומה לרעיון של "נפתלי הירץ אימבר"^{*****} בשירתו
התקווה. שמטרתה העקרונית , "תחית האומה היהודית".

כל עוד בלבב פנימה

נפש יהודי הומיה

ולפאתי מזרח קדימה

עין לציון צופייה -

עוד לא אבדה תקוותנו

התקווה בת שנות אלפיים

להיות עם חופשי בארצנו

ארץ ציון וירושלים

עוד לא אבדה תקוותנו

התקווה הנושנה

לשוב לארץ אבותינו
לעיר בה דוד חנה⁽¹⁵⁾

4- אחד העם משתמש במלים נמצאות בתורה כמו "מלחמת עמלק". הוא בהשתמשותו זאת מדגיש על ניצחון האומה היהודית בהיסטוריה של היהודים וגם הוא מדגיש בסיפורו "שלא קם עוד נביא בישראל כמשה" והרעיון הזה נמצא בתורה מתוך דברים לד, י.

" והתורה מזכירה את המלחמה בעמלק בשני מקומות שונים: בשמות יז, ח- יג. ודברים כה, יז- יט, הקטע בשמות יז מספפר כי בני עמלק התנפלו על בני ישראל שעה שנדרו במדבר. ליד רפידיים. יהושע הנהיג את העם במלחמה זו, אולם משה לא נטל חלק ממשי במלחמה, אלה עמד על ראש הגבעה ומטה האלוהים בידו. " והיה כאשר ירים משה את ידו, וגבר ישראל, וכאשר יניח ידו, וגבר עמלק... ויהי ידיו אמונה עד בא השמש ". בסופה של המלחמה נחלו בני ישראל נצחון, הודות להשראתו של משה.⁽¹⁶⁾

התוצאות

1- אין ספק שאחד העם והוא אחד מגדולי הסופרים היהודים שהושפעו מטעם הירושה היהודית ההיסטורית. והדבר הזה היה ברור ביצירתו הספרותית, ובדיוק בספורו (משה).

2- אחד העם בספורו (משה) מדגיש על רעיון תחית האומה היהודית וגם על ישוב המתישבים ברוחיהם אל ארץ הסגולה. וקרא לשאוף את העם היהודי בארץ-ישראל כדי לעשות את ציון מרכז לאומי לשוב לתחיה.

3- הוא מדגיש על קיום מרכז לאומי רוחני לעם היהודי. יקלט כל היהודים בעולם ובכוחו יתאחדו כל היהודים להיות אומה אחת.

4 - אחד העם חשב שעל היהודים להקים לעצמם ארץ שבה יש חברה של צדק והגינות שתהיה דוגמא לשאר העולם, בחברה שכזו יופחו חיים חדשים ביהדות, בהיסטוריה היהודית ותרבותה מורים יצאו מארץ - ישראל לכל מקום בעולם שבו יש ריכוז גדול של יהודים ויספרו וילמדו על החיים בארץ-ישראל לאנשי הגלות.

- 5

הביבליוגרפיה

1- מנחם מנצור, מקראה של הספרות העברית החדשה למתקדמים, הוצאת "כתב", ניוירק עמ"29.

* הרמב"ם: הרבי מושה בן מימון. גדול חוכמי ישראל, פוסק ורופא. ממשפחת רבנים. למד פילוסופיה יונית וערבית, רפואה, תכונה ומתמטיקה. לרגל גזירות השמד של האלמוהדים יצא עם משפחתו לפס במורוקו, מכיוון שגם שם היתה קיימת כפיה דתית עלו לא"י, ישבו כחצי שנה בעכו, אבל גם שם לא הונח להם והם ירדו מצרימה ונשתקעו בפוסטאט. תחילה התפרנס ממסחר אבנים טובות שעסק בו אחיו דוד, אולם אחרי שדוד טבע בים התחיל ר" לעסוק ברפואה. נתמנה לרופא לסולטאן צלאח א-דין. עמד בראש יהודי מצרים והוכתר

בתואר " נגיד " את ספרו הראשון מלות ההגיון חיבר בגיל 16. אחריו חיבר מאמר העיבוד וכמה ספרי רפואה

...

ד"ר שעבאן מ. סלאם , ר"ת עברי- ערבי , קהיר , 1985 . עמ" 269.

יעקב פבזנר ואחרים , אנציקלופדיה יהודית , מכלול ערבים לידיעת היהדות והיהודים לדורותם , הוצאת ראובן מס , ירושלים , 1970 . עמ" 368- 369.

**** השכלה :** תנועה שקמה ביהדות גרמניה במאה 18 בעקבות התנועה הכללית לשיחרור החברה מסבל ירושתם של ימי הבינים , מגמתה היתה הפצת התרבות המערבית בין היהודים והתקרבות לעם הארץ במטרה להכשרים לקראת אמנציפציה , ראשוני התנועה ראו צורך בראשית פעולתם לשנות את החנוך ולהחיות את הספרות העב' . לשם כך יסדו ב1778 את ביה"ס החפשי , שהונהגה בו השפה הגרמנית כשפת לימוד המדעים ואת " המאסף" מחוללי התנועה בגרמניה היו מנדלסון, וויזל , אייכל , בן זאב , משם עברה התנועה לארצות אחרות . ראשי המדברים בגליציה היו : פרל , קרוכמל , רפופורת , בדרום רוסיה : יצחק בר לוינסון , אדם הכהן , מ . א . גינזבורג , ובארצות מזרח אירופה שימשה גורם להתגברות השאיפה לחיי עבודה ולתחיה השפה העברית ולהשכלה כללית , ברוסיה נוסדה " חברה להפצת ההשכלה בין היהודים שיסדה בתי ספר שונים .

יעקוב פבזנר ואחרים , שם, עמ" 141.

***** חובבי ציון :** אגודות לישוב א"י , שנוסדו ברוסיה ובארצות אחרות לשם תמיכה במושבנות הקיימות ויסוד מושבות חדשות בא"י . 1884 נר" בוועידת קטוביץ ברית אגודות חו"צ " מזכרת משה " , לכבוד מונטיפיורי , בנשיאות פינסקר . 1887 התקיימה ועידה בדרוסקניק 1889 התפטר פינסקר מהנשיאות ובאותה שנה נבחרה נשיאות של הרב מוהליבר , ש"י פיין וא . גרינברג , 1890 נתאשרה ע"י ממשלת רוסיה החברה לתמיכת עובדי אדמה ובעלי מלאכה יהודיים בא"י ובסוריה . הועידה הרביעית באודיסה בחרה את פינסקר לנשיא . נו ועד פועל ביפו עם טיומקין בראשו . לרגל ספסרות בקרקעות חל צמצום בפעולות 1900 הלכה משלחת לא"י עם אחד העם בראשה .

1901 נשלחה משלחת אל רוטשילד בפאריס בהצעה לבטל שיטת האפוטרופסות בישוב . בהשפעה "בני משה " גברה העבודה התרבותית . באו שיפורים בעבודת החינוך 1906 נבחר אוסישקין לנשיא הועד . הפעולות התרחבו הודות למהפכה הרוסית (1905) ולמהפכה התורכית (1908) נוסדו מושבי פועלים ("עין גנים" , נחלת יהודה) , מושבה לעולי קוקז ("באר יעקב") לשכות מודיעין בעיר א"י , מוסדות לרכשית קרקעות ועוד . עם המהפכה הבולשביסטית בטלה עבודת הועד .

יעקב פבזנר ואחרים, שם, עמ" 160

2- www.he.wikipedia.org .

3- www.lib.cet.ac.il .

4- מנחם מנצור , עמ" 29.

5- www.lib.cet.ac.il .

* ***בני משה : שבט יהודי מצאצאי משה, אשר לפי האגדה, פרש מגולי בבל והתישב בעבר הנהר סמבטיון. לפי סיפורו של אלדד הדני הם הלויים ש"לא רצו לשיר את שיר ה" על אדמת "נכר". וכשהיכריחו קיטעו את אצבעותיהם. כשכר על מעשם זה הובאו לארץ החוילה, אשר על שפת הנהר סמבטיון. יש מזהים את ב"מ עם הרכבים, ששרידיהם התישבו, כנראה, בערב הדרומית, ואחרים - עם הפלשים שבחבש. שליחים רבים נשלחו בזמנים שונים לגלות את עקבותיהם של ב"מ, ב (מסדר חשאי, שנו 1889' ע"י אחד העם, ריבינסקי, ברזילי, ואחרים, באודיסה.

עיקרו צוינו במחברתו של אחד העם "דרך החיים". אחד העם מהם היה לאחר את טובי העם לשם הכשרת הלבבות לתחית העם בארצו. לשכות הוקמו באודיסה. וארשה ויפו. חברים היו מתקבלים אחרי בדיקה קפדנית. מפעולותיו: המלחמה באפטרופסות של פקידי הברון במושבות, יסוד המושבה רחובות, הקמת בתי ספר בארץ ובגולה בעברית כשפת ההוראה, יסוד הוצאת הספרים " אחיאסף " ועוד. התקיים ע"פ 1809 עם ראשית התנועה הציונית. יעקב פבזנר ואחרים, שם, עמ"84.

6- www.daat.ac.il/encyclopedia.

7- www.he.wikipedia.org

8- מנחם מנצור, שם. עמ"29.

**** שולחן ערוך : ספר המרכז בהלכות פסוקות את כל הדינים והמצוות של איסור והיתר וכו. חובר על ידי ר יוסף קארו מחולק כמו הטורים לארבעה חלקים : א) אורח חיים, ב) יורה דעה, ג) אבן העזר, ד) חושן משפט. יעקב פבזנר ואחרים, שם, עמ"386-387.

***** התורה: כוללת חמשה ספרים : בראשית, שמות, ויקרא, במדבר, דברים

אברהם שושן, המלון העברי - המרוכז, הוצאת קרית - ספר בע"מ, ירושלים.
*** התלמוד : המושג תלמוד כולל שני תלמודים : התלמוד הבבלי והתלמוד הירושלמי. התלמוד הבבלי והתלמוד הירושלמי נוצר במאות 3-5 לספירה בשני מרכזים - בבל וישראל. שני התלמודים מבוססים על המשנה, אך שלא כמוה, הם נכתבו בעיקר בארמית (ולא בעברית).
משה פינצוק, מבוא ללימוד התלמוד הירושלמי, הוצאת מכון דורש ציון 2003, עמ"15.

***** התלמוד : המושג תלמוד כולל שני תלמודים : התלמוד הבבלי והתלמוד הירושלמי. התלמוד הבבלי והתלמוד הירושלמי נוצר במאות 3-5 לספירה בשני מרכזים - בבל וישראל. שני התלמודים מבוססים על המשנה, אך שלא כמוה, הם נכתבו בעיקר בארמית (ולא בעברית).
משה פינצוק, שם, עמ"15.

9- www.daat.ac.il/encyclopedia.

10- מנחם מנצור, שם. עמ"30.

12- מנחם מנצור , שם .עמ"32.

*****ציון" במובנה ההיסטורי המקורי היאחזרתם של היהודים מגלות בבל לציון, לירושלים, בעקבות הכרזת כורש בשנת 538 לפני הספירה.
(יאיר הופמן, "שיבת ציון" בתוך: אלי בר נביא (עורך), האטלס ההיסטורי - תולדות עם ישראל, הוצאתמשכל, תשנ"ב - 1992, עמ' 28)

13- מנחם מנצור , שם .עמ"30.

*****ביאליק : משורר עברי , נולד בכפר ראדי (ווליניה) , התישב בז'טומיר ופתח בה בית – והנער יכול להוסיף ולרקום את החלומות , שרקם בחיק – הטבע : של ראדי , ואלה נתנו את אותותיהם העזים ביותר בשירתו . בן שבע היה ביאליק כשמת עליו אביו . חיי אמו האלמנה ושלושת יתומה היו קשים מנשוא , סבלותיה ואנחותיה מצאו אף הם את ביטויים בשירתו . לסוף מסרה אותו אמו לאביו –זקנו , ר'יעקב משה , שיש בקצה האחר של ז'טומיר . חיי הילד לא היו קלים בבית זה , שבו שלטו קפדנות וחומרה והתנכרות גמורה למאוייו של הילד . ואף המלמדים , שלידיהם נמסר , נהגו בו בקפדנות מרובה , אעפ"י שהכירו בחריפות – שכלו ובשרונותיו המעולים.

אברהם שאנן , הספרות החדשה העברית והכללית , תל אביב, 1978, עמ" 94.
14- כל שירי ח . נ . ביאליק , " מתי מדבר האחרונים " , הוצאת " דביר " תל אביב , עמ"ט.

***** נפתלי הירץ אימבר: משורר עברי . נולד בזלוצוב (גאליציה) . אחרי נדודיו בערים שונות בארץ מולדתו עבר לרומניה ומשם המשיך בנדודיו בארצות אחרות . בשנים1882 – 1887 ישב בארץ – ישראל . באנגליה זכה לכבוד רב והיה מקרוב לזנגוויל . מאנגליה פנה לאמריקה . מת בניוירק . אימבר הוא מחברה של התקווה ההימנון הציוני והימנונה של מדינת ישאאל.
אברהם שאנן , מלון הספרות החדשה העברית והכללית , הוצאת " יבנה" , תל- אביב , 1973, עמ"24.
15 - <http://www.knesset.gov.il>

16- מנחם מנצור , מקראה של הספרות העברית החדשה למתקדמים כרך שני , הוצאת "כתב" , ניוירק , עמ" 76.

המקורות

1. אברהם שאנן , הספרות החדשה העברית והכללית , תל אביב, 1978 .
2. אברהם שאנן , מלון הספרות החדשה העברית והכללית , הוצאת " יבנה" , תל- אביב , 1973.
3. ד"ר שעבאן מ. סלאם , ר"ת עברי- ערבי , קהיר , 1985 .
4. יאיר הופמן, "שיבת ציון" בתוך: אלי בר נביא (עורך), האטלס ההיסטורי - תולדות עם ישראל, הוצאת משכל, תשנ"ב – 1992.

5. יעקב פבזנר ואחרים , אנציקלופידיה יהודית , מכלול ערבים לידיעת היהדות והיהודים לדורותם , הוצאת ראובן מס , ירושלים , 1970.
6. כל שירי ח . נ . ביאליק , " מתי מדבר האחרונים " , הוצאת " דביר " תל אביב 1973.
7. מנחם מנצור , מקראה של הספרות העברית החדשה למתקדמים , הוצאת " כתב " , ניויורק
8. מנחם מנצור , מקראה של הספרות העברית החדשה למתקדמים כרך שני , הוצאת " כתב " , ניויורק
9. משה פינצוק , מבוא ללימוד התלמוד הירושלמי , הוצאת מכון דורש ציון 2003.

מקורות אנטרנט

- 1- www.he.wikipedia.org
- 2- www.lib.cet.ac.il.
- 3- www.daat.ac.il/encyclopedia.
- 4- <http://www.knesset.gov.il>.

Redemption of the Jewish nation

in the literature of A had Haam :

"The essay of Mousses as a case study"

It seems that most Jewish literaties have been effected to a great deal with the idea of the chosen land that exited in the history of the Jewish nation .

this argument does not mean the gathering of the Jews in settlements but rather an affirmation to their spiritual belonging to this land and their attachment to it .

the influence of this argument seems clear in the literature works in poetry , in narrative , novels , essays ,...etc.

Here , we find Ahad Haam , who is one of the most influential literaties whom supported and affirmed the idea of Redemption of the Jewish nation, because they think it is the only way to make Zion a focus point for the gathering of the Jewish people from the exiles . He affirms in his essay (Mousses) on the victory and the unification of the Jewish people according to the promise of God .

so , I have divided this research into three sections .

- 1- Ahed Haam biography.
- 2- His style and literature product.
- 3- The Mousses narrative as a case study – with critics .